

UZ PRVU KNJIGU ZVONAROVE POVIJESTI KAJKAVSKE
USMENE KNJIŽEVNOSTI*

Joža Skok, Zagreb

Netom po izlasku vrsne *Povijesti hrvatske usmene književnosti* Stipe Botice ("Školska knjiga", Zagreb, 2013.) koja je svratila pozornost, i na značajan i specifičan korpus nacionalne književnosti u čiju povijest nisu u dovoljnoj mjeri integrirane i njezine dvije kajkavske i čakavske dionice pojavljuje se dragocjena knjiga Ivana Zvonara posvećena upravo značajnom i bogatom kajkavskom dijelu nacionalnog književnog korpusa atributiranog svojom *usmenošću*. Prva je to knjiga ambicioznog projekta agilne Hrvatske udruge *Muži zagorskoga srca*, posvećene povijesti cjelokupne kajkavske usmene i pisane književnosti. Za taj autorski projekt posebno mi se značajnim čini što je temeljen na *integralističkom* pristupu tzv. dijalektalnoj književnosti u obadva njezina individualiteta, kao i na individualnom, *personaliziranom* autorstvu pojedinih dijelova projekta a ne na njegovom zborničkom, višeautorskom konceptu.

Uz prihvaćanje i podršku takvom konceptu recenzentsko mi je zadovoljno istaći opravdani izbor najprimjerenijeg autora za područje kajkavske usmene književnosti, i to Ivana Zvonara – potvrđenog svojom plodnom i zasluženom književnoznanstvenom *licencom* i bez njezina oficijelnog statusa. Naime među istraživačima kajkavske usmenoknjiževne baštine koji su se na znanstvenoj sceni pojavili šezdesetih godina minulog stoljeća i danas su na vrhuncu svoje znanstvene zrelosti nalazi se upravo Zvonar, književni kritičar, povjesničar i folklorist koji se tijekom minulih desetljeća kontinuirano bavio proučavanjem kajkavske baštine sjeverozapadne Hrvatske, odnosno njezinih regija - Međimurja, Varaždina s

---

* *Prigodna riječ autora na predstavljanju knjige Ivana Zvonara Pregled povijesti kajkavske književnosti, I. dio (Od prvih tragova do dvadesetih godina 20. stoljeća) održanom 1. listopada 2014. u Gradskoj knjižnici u Varaždinu*

Ivan Zvonar, književni kritičar, povjesničar i folklorist

dijelom Hrvatskog zagorja, gornje Podravine i drugih, verificirajući dometima svojih znanstvenih radova najvišu razinu profesionalnosti spomenute "licence".

Zrelošću svoga književnoznanstvenog identiteta Zvonar se otkrio kao autor dviju ključnih cjelina u dvjema značajnim knjigama s područja međimurske folkloristike, a to su Zvonar-Hranjec *Usmena narodna književnost na tlu Međimurja* (knjiga I, »Zrinski«, Čakovec, 1987.) te Zvonar-Hranjec-Strbad *Usmena narodna književnost na tlu Međimurja* (knjiga II., »Zrinski«, Čakovec, 1987.). U prvoj od njih autor je poglavlja *Usmena lirika na tlu Međimurja*, a u drugoj je obradio poglavlje *Usmena narodna epika na tlu Međimurja*.

Ova dva autorska poglavlja tematski su vezana uz Zvonarevo rodno Međimurje, no ona prelaze okvire specifične regionalne tematike jer su na temelju autorovih znanstvenih spoznaja prilogom cijeloj hrvatskoj usmenoj književnosti, ponajviše na razini njezina književnoteorijskog identiteta. Znanstvenoj interpretaciji kao i registraciji toga područja o kojemu je riječ dao je svoj životni doprinos Vinko Žganec svojim poznatim *međimurskim* knjigama, a dobrim dijelom toga Žgančeva doprinosa bio je motiviran i Zvonar u namjeri da ga nastavi i ugradi u svoja objašnjenja poetičkih, folklorističkih i etnomuzikoloških specifičnosti pojedinih tema ili problema.

Pored navedenih suautorskih Zvonar je autor i dviju samostalnih autorskih knjiga, bitno obilježenih njegovim središnjim književnopovijesnim interesom, kajkavskom usmenom književnošću. Prva od njih *Tu u provinciji* objavljena je 1994. a podnaslovljena kao *studije, rasprave, eseji i prikazi, književne kritike*. U žanrovskoj raznovrsnosti te knjige posebno se uočuju autorove kajkavske studije od kojih Zvonimir Bartolić apostrofira nekoliko autorovih najznačajnijih tekstova

iz domene njegova posebnog znanstvenog interesa. A to su interpretacija balade *Desna ruka ranjenog junaka*, potom studija o komparatističkom suodnosu hrvatske usmene i pisane književnosti od prvih tragova do narodnog preporoda, te studija o odnosu *Pavlinskog zbornika* iz 1644. prema značajnijim rukopisima i tiskanim zbirkama usmenog pjesništva do kraja 18. stoljeća.

Za razliku od tematski i žanrovski »razvedene« prve knjige, Zvonarova druga knjiga *Na kajkavskim korijenima*, objavljena 2009., sadrži svega deset, ali ovčih rasprava i studija, i to isključivo s područja kajkavske književnosti starijih razdoblja. Radi se o studijama koje su prethodno bile objavljene u stručnim i znanstvenim časopisima i edicijama, no za ovaj su prijenos autorski redigirane i mjestimice dopunjene. Bez obzira na to što se te studije odnose na neke teme, pitanja i probleme iz širokog, višestoljetnog kruga i raspona kajkavske književnosti, a neke se bave užim, specifičnim pitanjima, svaka je od njih poseban i dragocjen Zvonarov prilog povijesti kajkavske književnosti koju još uvijek nemamo dok je ona tek simbolično, često znanstveno površno i količinski neprimjereno predstavljena u općim povijestima hrvatske književnosti.

Indikativno je stoga što Zvonar upravo tome pitanju posvećuje prvu, uvodnu studiju u knjizi pod nazivom *Kajkavska književnost do preporoda u povijestima hrvatske književnosti*, objavljenu prethodno u Zborniku radova s okruglih stolova (znanstvenih kolokvija i skupova) u Krapini a koji su umnogome pridonijeli autorskom opredjeljenju da se značajnom segmentu te književnosti, njezinom usmenom odvjetku dodijeli zasluženo i značajno mjesto u korpusu cjelokupne povijesti hrvatske književnosti.

Zvonarova jezična ekspertiza u studiji *Hrvatski kajkavski jezik ili jedno srodno narječje iz Prekmurja u Martjanskoj pjesmarici (starijoj)* iznimno je dragocjen prilog nacionalnom, upravo hrvatskom jezičnom kao i književnopovijesnom identitetu te pjesmarice poznate i pod imenom *Prekmurska pjesmarica*. Lingvističko-dijalektalnom minucioznošću koja se temelji na komparatističkom sučeljavanju pretežitih slojeva hrvatskog kajkavskog jezika s djelomičnom mjestimičnom prožetošću elementima prekomurske slovenščine, Zvonar otklanja svaku sumnju o opravdanom upisu *Marjanske pjesmarice* u hrvatski književni registar, a jednako tako decidirano osporava bilo čije pravo, u konkretnom primjeru slovensko, na prisvajanje toga djela. Uz jezičnu, Zvonarova je studija i iscrpna književna analiza pjesmarice koja se u tome kontekstu doslovce, organski uklapa u poetički model hrvatskog usmenog, ali i tzv. umjetničkog, odnosno autorskog pjesništva. Pouzdanosti te studije koja je posljednja književno-znanstvena točka, i na pitanje podrijetla, i na pitanje njezine pripadnosti, pridonosi i spoznaja da je riječ o najvršnjem kajkavskom poznavatelju upravo brojnih kajkavskih pjesmarica o čijem je postojanju i specifičnosti već ranije objavio dragocjen, studijski pri-

kaz *Kajkavske rukopisne pjesmarice do hrvatskog narodnog preporoda* i to u knjizi *Kajkaviana croatica* (Zagreb, 1966.) a koja je zapravo Osnovni katalog istoimene izložbe održane u Muzeju za umjetnost i obrt iste, 1996. godine.

Zvonarov kritičkoanalitički pristup i detaljan opis dvadeset i jedne kajkavske pjesmarice među kojima su i dvije obilježene *varaždinskima* (I. i II.) kao i *niz* njegovih ovdje pojedinačno istaknutih studija, rasprava i književnoznanstvenih eseja potvrdilo je ovog autora koji je nakon svojih prethodnika među kojima su najistaknutija imena poput Franje Fanceva, Vinka Žganca, Olge Šojat, najupućeniji i najmeritoriji istraživač toga područja te uistinu verificiran za autorsku sintezu svoga znanstvenog bavljenja kajkavskom usmenom književnosti, sintezu koja se potvrđuje i ovom *Poviješću*.

Svoj u mnogome različit koncept pristupa kajkavskoj usmenoj književnosti Zvonar je zasnovao na relevantnom kritičkom stajalištu crpeći ga na ključnim odrednicama identiteta korpusa kao što su:

- a) jezična i književnoteorijska individualnost korpusa,
- b) njegova specifična geneza,
- c) njegov suodnos s tijekovima nacionalne (usmene i pisane književnosti),
- d) suodnos sa sličnim pojavama na užem ili širem području svjetske književnosti,

a što je sve u funkciji autorova napora za identifikacijom ključnih, bilo bliskih bilo udaljenih veza između određenih književnih pojava. A njima je uvijek podlogom identična književnoteorijska matrica kao njihova najevidentnija poveznica. Upravo na takvim premisama temelji se i autorova identifikacija književnopovijesnih veza hrvatskog juga i sjevera, ne samo u okviru usmene nego i pisane književnosti.

Tu vezu o kojoj je ovdje riječ najbolje je objasnio sam autor u svome uvodu (*Pregled povijesti*, str. 13) ističući kako “Vinko Žganec prvi uvodi znanstveni pristup usmenoj književnosti a njegovi će suvremenici ta nastojanja podići na europsku razinu. Unatoč tome, u proučavanju korpusa kajkavske književnosti još uvijek su ostali brojni nerazriješeni problemi, što je prisililo i autora da svjesno odstupi od nekih normi, inače ustaljenih pri pisanju književne povijesti.” Serioznosti takva pristupa u mnogome pridonosi primjeren autorov izbor kritičkih metoda kakove su Zvonaru uvijek pri ruci, a to su *genetička, komparatistička, filološka, književnopovijesna* i *književnoteorijska* kojima se širom otvaraju vrata i na područjima usmene književnosti.

Naime, Zvonarova povijest nije suhoparno znanstveno štivo determinirano isključivo svojim egzaktnim činjenicama, kojih je čak i na pretek (!) već njihovom sintezom s ključnom književnom građom kao podlogom, to jest svojim antologijskim izborom književnih uzoraka ilustrativnima za svoj književnoestetski identitet. A upravo ta barokno raskošna panorama svih žanrovskih uzoraka onaj

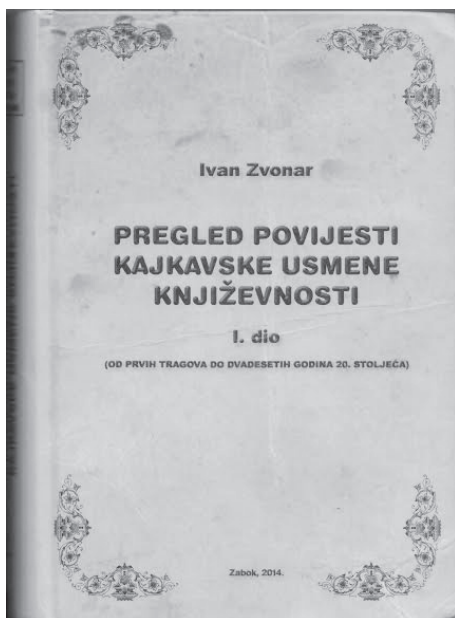
je segment povijesnoga konteksta njegova “pregleda” koji ga doista posebno obilježuje. A odnosi se to podjednako na sam izbor kao i na komparativno autorovo objašnjenje, kako jezične autentičnosti uzoraka tako i na njihove geneze predočene uz prvotne zapise još i brojnim varijantnim inačicama.

A uz autentičnost i genezu ilustrativnih uzoraka Zvonar je uz njihov izbor vezao nerijetko i svoj interpretacijski pristup kojim se čitatelju i korisniku povijesti približuju korišteni uzorci kao prepoznatljiva književna ostvarenja.

Među, nažalost omanjem broju autora koji su pisali o Zvonaru najkreativnije i najpouzdanije pisao je o njemu u predgovoru njegovoj knjizi *Tu u provinciji* Zvonimir Bartolić koji je eksplicirajući širok raspon tema i analitičkih pristupa usmenoj književnosti zaključio kako je u Zvonarovu znanstvenom korpusu središnje mjesto pripada raspravi *Osnovne značajke etnografskog i melodijskog rada akademika Žganca*. Pri tom svakako treba pripomenuti kako je Zvonar pišući u više navrata o Žgancu uvijek isticao iznimnost i neupitnost njegova folklorističkog značenja, ne libeći se pri tom ni konkretnih zamjedbi ponajviše na njegove rane zapise. U sažetku pak svoje afirmativne ocjene Bartolić izdvaja dvije ključne značajke Zvonarevog znanstvenog pristupa, koje se najzornije uočuju u njegovoj kritičkoj metodologiji i njezinoj primjeni a koja ga potvrđuje, i kao *vrsnog pedagoga* ali i vrlo *afirmiranog stručnjaka* koji sve svoje radove opskrbljuje i brojnom znanstvenom aparaturom, upućujući tako čitatelje na vlastita istraživanja pojedinih tema.

Osobno bih kako krunski dokaz navedenoj tvrdnji istaknuo jedan vrlo impresivan podatak, kako je u Zvonarevoj netom izašloj *Povijesti* u kojoj se, u poglavlju *Izvori i literatura* navodi preko 300 bibliografskih jedinica koje čine pojedinačne studije, samostalna književnokritička djela, brojne pjesmarice, različiti zbornici, što sve upućuje očito upućuje na širinu Zvonarove znanstvene upućenosti u relevantne izvore koji su funkcionalnom znanstvenom podlogom njegovoj povijesti bez obzira na to da li su predmetom osporavanja nekih autorovih teza ili pak njihovom znanstvenom afirmacijom. Tako Zvonar svojim kritičkim čitanjem navedenih izvora prema kojima ponekad zna biti i polemičan, uz *analitičnost* i *komparativnost* uključuje i *polemičnost* kao jednu od zapaženih značajki svoga znanstvenoga pristupa i stila.

U koncept svoje *Povijesti* Zvonar je uključio i temu odnosa nekih naših susjeda prema kajkavskoj književnosti. Radi se o već spomenutom slovenskom odnosu prema *Prekmurskoj* odnosno *Martjanskoj pjesmarici* potekao dobrim dijelom iz lingvističke svijesti o “hrvatskoj kajkavštini”, odnosno kajkavskom narječju kao sastavnom dijelu slovenskog jezika. Bilo je to u suglasju s Kopitarovom teorijom koju su, nažalost, podržali u 19. stoljeću i neki hrvatski najugledniji lingvisti, među kojima je dulje vrijeme bio i naš Vatroslav Jagić. Tek potkraj 19. stoljeća na

I. Zvonar: *Pregled povijesti...* (naslovnica)

temelju pristupa Habelićevu djelu, a posebice njegovu kajkavskom jeziku Jagić se odrekao svoje znanstvene zablude. Najevidentniji primjer slovenskog prekoračivanja svoje jezične *meje* svakako je Štrukeljevo uključivanje u svoju zbirku *Slovenske narodne pesmi* i one iz Hrvatske. Tako je toj zbirci pribrojio, u doslovnom citatu Ivana Zvonara “između dvjesto pedeset i tristo hrvatskih uglavnom kajkavskih usmenih pjesama”.

Posebno pak mjesto među otimačima evidentnog hrvatskog nacionalnog blaga pripada Vuku Stefanoviću Karadžiću koji se nimalo nije libio da kovčežić svoje *Male prstonarodne slavensko-serbske pjesmarice* vrlo obilato napuni i hrvatskim usmenim pjesmama od kojih su mnoge i kajkavske no više ili manje doslovno prevedene na srpski. Svoje minucioznom komparatističkom analizom Zvonar tim “prevodima” od strane “vuka u ovčjoj koži” otkriva brojne kajkavske izvornike koristeći uspješno uz komparativnu i etnogenetičku metodu kojom rekonstruira genuzu pojedinih kajkavskih pjesama i njihovu autentičnu egzistencijalnost u njihovoj raskošnoj rasprostranjenosti. Iako su prema Vuku brojni hrvatski autori od strane Kukuljevića, pa kasnije i Varaždinca Galinca pa do, eto i književnog povjesničara Zvonara, ukazivali na Vukovo nedjelo. No ono je trajno prisutno u svojoj ideji i urodilo je poznatom otimačinom čak i hrvatske renesansne kao i barokne književnosti.

Nažalost, koliko su otimači naših pjesama bili agresivni u svojim postupcima toliko su tijekom 19., pa i 20. stoljeća brojni naši proučavatelji usmene književno-

sti bili indiferentni prema njezinoj kajkavskoj dionici. To se najilustrativnije može vidjeti u velikoj i reprezentativnoj Matičinoj zbirci *Hrvatske narodne pjesme* u kojoj je kajkavska usmena poezija sasvim skromno i minorno prisutna. A slično je, nažalost, i u drugim sličnim izborima, kao i antologijama pa je iznimna vrijednost Zvonarove *Povijesti* što se njome podsjeća i na taj problem. To je zapravo zajednički nedostatak većine naših antologija, ne samo usmene već i tzv. dijalektalne poezije 20. stoljeća u kojima je sve kajkavsko pjesništvo iz njih ili posve isključeno ili samo simbolično prisutno.

I na kraju možemo slobodno reći i posebno naglasiti kako Zvonarova nestereotipna povijest hrvatske usmene kajkavske književnosti nikako *nije*, uz svu autorovu samokritičnost nikakav *zakašnjeli* pregled jedne *opširne* i *iznimno zahtjevne* građe. To je aktualan i suvremen pregled te građe iz pozicija jednog njezinog suvremenog čitatelja i respektabilnog istraživača čiji su književnoznanstveni radovi i pri tom stečeni dojmovi i spoznaje u njoj potakli i omogućili upravo takvu knjigu. Ona doista *upotpunjuje prazninu u hrvatskoj književnoj historiografiji* s jedne strane, a *obogaćuje kroatističku i slavističku znanost* s druge strane, kako to razložno zaključuje Alojz Jembrih, jedan od recenzenata knjige.

A ona je posebno vrijedan prilog kao i afirmacija i varaždinskog prostora u kontekstu te knjige kao i njegova evidentnog udjela u povijesti kajkavske usmene književnosti. Naime, ta bi povijest bila nepotpuna bez niza varaždinskih imena s kojima se kao zapisivačima i proučavateljima srećemo u njoj, a to su abecednim slijedom B. Filipan, Z. Galinec, V. Jagić, I. Kukuljević, I. Milčetić, F. Patačić, K. Patačić, R. Plohl Hedvigov, B. Vodnik, M. Kračmanov Valjavec kao i neutvrđeni autori dviju značajnih varaždinskih pjesmarica. Šteta je jedino što GRAD koji se s razlogom diči bogatstvom svoje kulture nije u ovoj knjizi, odnosno njezinu rukopisu, prepoznao i taj vrijedan varaždinski segment i usmene književne kulture, jer da se to dogodilo ne bi ova knjiga ostala bez kune podrške svojoj zasluženoj objavi.